

udgivet af Bundesarchiv. Martin Vogt, der har stået for udgivelsen, har forsynet redegørelsen med en længere historisk indledning, hvor han dels har gjort rede for polemikken omkring Schachts bog og person, dels har skildret forholdene omkring skadeserstatningsbetalingerne i årene 1928–1930 på baggrund af den nyeste historiske litteratur om emnet. Desuden har han udvidet det oprindelige noteapparat i redegørelsen, hvorved han har gjort problemerne mere forståelige og redegørelsen mere anvendelig for nutidige læsere.

Den af Reichsarchiv udarbejdede fremstilling af det andet store skadeserstatningsprogram Young-planens opståen giver et indblik i regeringen Hermann Müllers overvejelser og politik i denne centrale problematik, der om noget satte sit præg på denne »Regierung des Youngplans«. Sammen med det næsten samtidigt udgivne bind *Das Kabinett Hermann Müller II*, bearbejdet af Martin Vogt, i serien *Akten der Reichskanzlei*, udg. af K. D. Erdmann og Wolfgang Mommsen, Boppard 1970, udvider denne redegørelse det tilgængelige kildegrundlag for vurderingen af Hermann Müllers arbejde som rigskansler i en af Weimarrepublikkens meget betydningsfulde faser.

Reichsarchivs omfattende fremstilling af baggrunden for Youngplanen er i og for sig ikke nogen direkte polemik mod Schacht; i den forsøger man sagligt, udførligt og ukommenteret at belyse udviklingen ved hjælp af det dokumentariske materiale, der har stået til rådighed. I dette ligger selvfølgelig en meget konkret stillingtagen til Schachts version og påstande; det er dog et spørgsmål om Schachts kritik var helt ubegrundet. Mere afgørende er nok, at der til grund for regeringens holdning lå mere generelle politiske overvejelser, mens Schacht anskuede Young-planen alene ud fra en finansiell og økonomisk synsvinkel. Dermed har man fået et større kendskab til baggrunden for denne politik.

KARL CHRISTIAN LAMMERS

REINHARD BOLLMUS: *Das Amt Rosenberg und seine Gegner. Studien zum Machtkampf im nationalsozialistischen Herrschaftssystem. Studien zur Zeitgeschichte* herausgegeben vom Institut für Zeitgeschichte. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1970. 360 s. DM 20.—.

Alfred Rosenberg, hvis værk *Der Mythos des 20. Jahrhunderts* var et forsøg på at give en fortolkning af nationalsocialismens Weltanschauung, blev aldrig officielt anerkendt som partiets teoretiker; som gammel kæmper for Hitler kom han dog i det III. Rige til at sidde på flere poster i partiet og staten, hvor han søgte at realisere den nationalsocialistiske ideologi. Reinhard Bollmus' dissertation er en detaljeret undersøgelse af en af Rosenbergs funktioner i det såkaldte »Amt Rosenberg« eller som det mere udførligt kaldtes »Dienststelle des Beauftragten des Führers für die Überwachung der gesamten geistigen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung der NSDAP«. Bollmus' sigte har ikke primært været at give en udførlig fremstilling af dette ikke særligt betydningsfulde Dienststelles historie; det er snarere forfatterens hensigt at vise, at »Amt Rosenberg« på trods af dets mindre betydning osse kan have en mere vidtgående funktion som en slags model for det nationalsocialistiske systems indre beskaffenhed. Denne analyse bliver dermed osse et indlæg i den standende

diskussion i tysk historisk forskning om det III. Riges interne struktur. Bollmus gør i indledningen rede for, hvorfor han ligger på linie med den opfattelse af det III. Riges indre opbygning, der navnlig er blevet hævdet af Hans Mommsen og Martin Broszat; disse understreger over for det af bl.a. Karl Dietrich Bracher og Gerhard Schulz forfægtede monolitiske system baseret på førerviljen, at et væsentligt træk var planløsheden i det nationalsocialistiske systems indre kaos af beføjelser og funktioner.

»Amt Rosenberg« kan til trods for at det var et mindre vigtigt organ i det III. Riges struktur godt siges at være velegnet til en sådan undersøgelse og dermed til efterprøvelse af thesen om den indre planløshed. Bollmus har nemlig været så heldigt stillet, at organets akter og andre kilder så godt som fuldstændigt er bevarede, således at forf. har haft et omfattende kildemateriale til rådighed for efterprøvelsen af problemstillingen.

Rosenbergs Dienststelle blev oprettet i 1934 som partiorgan, og det kom efterhånden til at beskæftige sig med emner som skoling, kirkepolitiske spørgsmål, jøde- og frimurerspørgsmål, partiuniversitetet og den tyske forhistorie. Trods det omfattende kommissorium, der lå i oprettelsen af Dienststelle, fik Rosenberg og hans stab dog aldrig tildelt klare beføjelser af Hitler for organets virksomhed. Særligt i tiden op til 1937 medførte dette mange uoverensstemmelser med såvel Joseph Goebbels som Robert Ley over en række mindre spørgsmål, men osse mere generelt spørgsmålet om det III. Riges kulturpolitik. Bogen kommer derved osse til at illustrere forholdet mellem teori og praksis mht. nationalsocialisternes holdning til kulturen i det hele taget, hvor Rosenberg, der lidt ondartet blev kaldt partidogmatikeren, repræsenterede den nationalsocialistiske ideologis konsekvente realisering i kulturpolitikken, mens Goebbels og Ley havde en mere opportunistisk og pragmatisk holdning. I denne magtkamp om kulturpolitiske spørgsmål, hvor Hitler undlod at gribe ind, blev Rosenberg som regel den svageste. Særlig historisk interesse har måske det afsnit, hvor Bollmus redegør for Rosenberg og hans håndlanger Hans Reinerths forgæves bestræbelse på at få den tyske forhistoriske forskning underkastet det langt fra klare nationalsocialistiske historiesyn.

Lige som det var tilfældet med de andre større funktioner, som Rosenberg havde, nemlig Aussenpolitisches Amt der NSDAP og senere udnævnelsen til rigsminister for de besatte østområder lykkedes det – bortset fra i enkelte tilfælde – heller ikke for Rosenberg at skaffe sig nogen større indflydelse på kulturpolitikken. Hans konkurrenter i magtkampen var for stærke. Bollmus' bog bliver dermed osse et bidrag til en karakteristik af Alfred Rosenberg, hvis reelle betydning i det III. Rige sættes i relief. Og den var faktisk ikke så stor; det skyldtes ikke alene, at det ikke lykkedes Rosenberg at få partiets ideologi akcepteret som forpligtende for det III. Rige, men i endnu højere grad, at Rosenberg måske var for lidt magtmenneske til at kunne hævde sig i slagsmålet om magten og indflydelsen i det nationalsocialistiske Tyskland.

Det forekommer, at det er lykkedes for Bollmus gennem den valgte næranalyse af et mindre betydningsfuldt organ i det nationalsocialistiske system at vise, at det osse af andre historikere hævdede kaos af funktioner, uklare afgrænsninger, rivaliteter og konkurrerende kompetence har principiel og generel gyldighed for det III. Riges indre struktur. Bollmus taler lidt uklart om et

»'Autoritäre Anarchie', ein Terminus, dessen innere Widersprüchlichkeit mit der Wirklichkeit des Führer-Staates übereinstimmt« (s. 245). Det afgørende spørgsmål er naturligvis, hvorvidt dette kaos havde sin forklaring i planløshed fra Hitlers side, således som Bollmus mener: »Der innere Struktur dieses Systems war der Ausdruck tatsächlicher Planlosigkeit« (s. 250), eller om det var udtryk for en mere eller mindre bevidst praktiseret *divide-et-impera*-politik, som andre historikere hævder; dette vigtige spørgsmål synes dog ikke at have fået noget endegyldigt svar med Bollmus' som helhed udmærkede analyse. Naturligvis må Bollmus' opfattelse af planløsheden som det dominerende træk i det indre system involvere en stillingtagen til den tilsyneladende større »planmæssighed« i Hitlers udenrigspolitik. Bollmus' forsøg på at ophæve denne modsigelse forekommer dog ikke særligt overbevisende (s. 247 ff).

Bollmus' veldokumenterede analyse af »Amt Rosenberg« er et vægtigt bidrag til den historiske kortlæggelse af det III. Riges »Ämter-Chaos« og dermed dets indre opbygning. Hans opfattelse af »Amt Rosenberg« som symptomatisk for den indre struktur synes berettiget; derimod forekommer de konklusioner, han drager af dette, til karakteristikken af magtsystemet i nogen grad sat på spidsen som f.eks. i følgende bemærkning: »Das Kompetenz-Chaos dürfte demnach nicht auf eine bestimmte Konzeption, eher schon auf eine irrationale psychische Disposition Hitlers zurückgehen« (s. 246). Men netop derfor kan bogen udmærket blive anledning til en fortsat frugtbar historisk diskussion mht. problemet angående det nationalsocialistiske systems struktur. Den er i al fald en klar udfordring til tilhængerne af den mere monolitiske.

KARL CHRISTIAN LAMMERS

The War Diary of Breckinridge Long. Selections from the Years 1939-1944. Selected and edited by FRED L. ISRAEL. Lincoln, University of Nebraska Press, 1966. xxviii, 410 s. Ill. \$ 7.50.

Udgiveren har tidligere publiceret en bog (1963, Nebraska U.P.) om Senator Key Pittman, i Roosevelt årene den navnkundige formand for Senatets udenrigskomite. Han har nu fået overdraget at foretage et udvalg af Breckinridge Longs åbenbart voluminøse dagbøger fra krigsårene. I indledningen meddeler han at han først og fremmest har bortskåret alt for omstændelige gentagelser. Dernæst har han udstyret dagbogen med enkelte realkommentarer, knappe og oplysende.

I indledningen gives et udmærket rids af Breckinridge Longs karriere: som ætling af to berømte Sydstatslægter med en dominerende plads i USA's historie siden Jeffersons dage følte den unge Breckinridge Long fra Missouri et tidligt kald til politisk stordåd. Som jorddrot og jurist støttede han Woodrow Wilson i 1920 og søgte selv forgæves at blive US Senator. Han var derefter delvis i politisk exil, mens det Demokratiske Parti syntes at skulle slides op på spørgsmålet om partialalliancen skulle beherskes af det landlige Syden og Vesten eller af Nordøstens byarbejdere (de »nye immigranter«). Men i 1932 havde han held til i